

“ลำโสม” ต้นกำเนิดลำสีพันดอน ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

“LAM SOM” THE ORIGIN OF LAM SIPANDON
IN THE LAO PEOPLE’S DEMOCRATIC REPUBLIC

กฤษฎา สุขสำเนียง*
Krissada Sooksumnieng**

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “ลำโสม” ต้นกำเนิดลำสีพันดอนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยเรื่อง การขับลำในเขตภาคใต้ของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีความมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบทางดนตรีของลำโสมและลำสีพันดอน 2) ศึกษาบทบาทหน้าที่ทางสังคมของหมอลำในเขตภาคใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยดำเนินการวิจัยด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า ลำโสม เป็นทำนองลำที่มีความเก่าแก่ที่สุด ปัจจุบันเป็นเพียงการแสดงหนึ่งที่ใช้แสดงคั่นการลำชนิดอื่น ๆ กลอนลำเป็นลักษณะของคำประพันธ์ที่มีฉันทลักษณ์ สีสันเสียงในบทเพลงนี้ ได้จากเสียงของผู้ขับร้องและเสียงแคน การขับร้องมีการใช้เทคนิคต่าง ๆ บนทำนองหลักเพียงทำนองเดียว ท่วงทำนองค่อนข้างซ้ำ ประโยคเพลงเป็นประโยคถาม-ตอบ ที่สอดคล้องกัน ทำให้ท่วงทำนองเพลงมีความไพเราะน่าฟังและชวนให้ติดตามอยู่ตลอดเวลา ในเวลาต่อมาลำโสมได้มีการพัฒนาไปเป็นลำสีพันดอน ลำสีพันดอนมีอัตราจังหวะความเร็วปานกลาง กระชับ เพื่อให้การสื่อสารเนื้อหาได้รวดเร็ว ท่วงทำนองมีการไล่เรียงจากเสียงสูงหรือเสียงระดับกลางลงมาสู่เสียงต่ำ ใช้แคนแปดในการบรรเลงประกอบการขับลำ จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ส่งผลให้ลำสีพันดอนได้รับความนิยมและกระจายตัวไปทั่วในขณะที่ลำโสมได้รับความนิยมลดน้อยลง ลำทั้งสองชนิดนี้ยังคงมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคม 5 ด้านด้วยกัน ได้แก่ บทบาทหน้าที่ด้านความบันเทิง ด้านศาสนาและศีลธรรม ด้านการสื่อสาร ด้านการให้การศึกษา รวมถึงบทบาทในการสร้างเอกภาพทางการเมืองและความคิด

คำสำคัญ : หมอลำ/ ลำสีพันดอน/ ดนตรีลาว

* นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาดนตรีวิทยา วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, nengnengpk@hotmail.com

** Graduate Student, Musicology, College of Music, Mahasarakam University, nengnengpk@hotmail.com

Received 05/08/2564, Revised 14/08/2564, Accepted 01/09/2564

Abstract

This research study is a part of the study in The Vocal Music in Southern Laos. The objectives were to 1) study the musical composition of Lam Som and Lam Sipandon 2) study the social roles of Morlam (the singer) in the southern region of Laos. The qualitative research method revealed that Lam Som, presently only serves as a transition between other Lam genres, is the oldest lam genre. Lam Som is accompanied only by a Khaen, which plays on a slow single main melody. The colorful and distinctive sound of Lam Som is derived from Klonlam (the prosodic poem) and the singing technique declaimed by Morlam. Later, Lam Som has developed into Lam Sipandon that sang in a brief poetic passage in melismatic technique. Like Lam Som, Lam Sipandon is accompanied by Khaen, which plays in a moderate tempo that melodically descends from high or middle to a low note. Lam Sipandon has gained more popularity over Lam Som through social changing. However, both genres of Lam still play essential roles in several aspects of Laos' culture and society, such as entertainment, religion and morality, communication, education, and national and political unity.

Keywords : Morlam/ Lam Sipandon/ Laos Music

บทนำ

การดนตรีในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวหรืออาณาจักรลาวล้านช้างในอดีตนั้น ไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด อย่างน้อยในหนังสือขุนบรม ที่บันทึกไว้เมื่อ พ.ศ. 2170 ก็ได้มีการกล่าวถึง “เครื่องเสบ” ซึ่งหมายถึงเครื่องดนตรีอยู่กลุ่มหนึ่ง ได้แก่ ซ้อง ปี่ แคน พิณพาทย์ สว่านไล แตร ตุด ฯลฯ กับในฉบับที่บันทึกไว้เมื่อ พ.ศ. 2199 กล่าวถึงเรื่องราวของการดนตรีว่า “คนทั้งหลายได้ทำ ซ้อง กลอง ปี่ แคน พิณพาด เพื่อขับพ็อนและเล่นกันอย่างสนุกสนาน”¹

การขับร้องของผู้คนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้น มีคำเรียกแตกต่างกัน คือคำว่า “ขับ” และ “ลำ” กล่าวคือ “ขับ” เป็นการเรียกเพลงร้องทางภาคเหนือ ส่วน “ลำ” เป็นการเรียกเพลงร้องทางภาคใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวตั้งแต่เวียงจันทน์ลงมา² โดยเรียกผู้ขับว่า “ช่างขับ” และเรียกผู้ลำว่า “หมอลำ”

หมอลำ-หมอแคน เป็นศิลปินที่สร้างสรรค์ทั้งในด้านความบันเทิง ด้านความรู้ในการดำรงชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ฮีตครองต่าง ๆ ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นแหล่งที่สร้างไหวพริบปฏิภาณต่าง ๆ ให้แก่ชาว

¹ สุนเด โขทัย และ ชูไข่มุมมะจัน, *ปะชวักสาทลาว*, โรงพิมพ์แห่งชาติ, 2000.

² สุจิตต์ วงษ์เทศ, *ร้องรำทำเพลง: ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม* (กรุงเทพฯ : พิษณุต พรินท์ติ้งเซ็นเตอร์ จำกัด, 2542), 49.

บ้าน ที่สามารถจะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี³ หมอลำเป็นการแสดงที่มีบทบาทในวิถีชีวิตของคนลาวและเป็นที่ยอมรับของคนลาวนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำนองหมอลำในแต่ละพื้นที่มีเอกลักษณ์และมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น ลำสาละวัน เป็นที่ยอมรับมากในแขวงสาละวัน ลำผู้ไท ในแขวงสะหวันนะเขต และลำมะหาไซ เมืองมะหาไซ แขวงคำม่วน เป็นต้น

ในภาคใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประกอบด้วย แขวงจำปาสัก แขวงสาละวัน แขวงเซกอง และแขวงอัตตะปือ ประกอบไปด้วยผู้คนหลากหลายชนเผ่า แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ ลาวกลุ่มใช้ภาษาในกลุ่มไท-กะได (Tai-Kadai) ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ลาว ผู้ไท และกลุ่มลาวเทิง ใช้ภาษาในตระกูลมอญ-เขมร (Austroasiatic) ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์กะตู่ ตะเหวียง ตะโอย แงะ เป็นต้น

กลุ่มลาวกลุ่ม มีวัฒนธรรมการขับลำที่เป็นเอกลักษณ์ ทำนองที่ได้รับความนิยมทำนองหนึ่ง เรียกว่า “ลำใต้” หรือ “ลำสีพันดอน” ซึ่งมีพัฒนาการมาจาก “ลำโสม” เพื่อเป็นการศึกษารวบรวมองค์ความรู้ทางด้านดนตรีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการลำโสมและลำสีพันดอน ที่อยู่ในสภาวะที่เสื่อมเสียงต่อการเสื่อมสลายด้วยปัจจัยต่าง ๆ อาทิ การเมือง การสงคราม กระแสนิยมวัฒนธรรมจากภายนอก ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการลำโสมในเขตพื้นที่ภาคใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

จุดประสงค์ของการวิจัย

ศึกษาองค์ประกอบทางดนตรีและบทบาทหน้าที่ของลำโสมและลำสีพันดอน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพทางดุริยางควิทยา (Musicology) มานุษยดุริยางควิทยา (Ethnomusicology) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และจัดทำรายงานการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณลักษณ์ (Ethnographic) จากการเก็บข้อมูลเอกสาร และเก็บข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีการสำรวจ วิธีการสังเกต วิธีการสัมภาษณ์ และวิธีการสนทนากลุ่ม และนำข้อมูลทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์ พร้อมนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์ กำหนดระยะเวลาของการวิจัยอยู่ระหว่างเดือนมีนาคม 2553 - กุมภาพันธ์ 2556

ลำโสม: ลำดั้งเดิมของลาวใต้

ลำโสม เป็นทำนองลำที่มีความเก่าแก่ที่สุด⁴ มีการลำด้วยทำนองซ้ำ ๆ เสียงทุ้มต่ำ เดิมใช้แคนขนาดใหญ่ เรียกว่าแคน 9 คอก เป่าประกอบเพียงเต้าเดียว ปัจจุบันใช้แคนแปดเป่าแทน ผู้ขับลำเป็นหมอลำผู้ชาย ล้วนลำโต้ตอบกัน ต่อมาภายหลังจึงพัฒนาขึ้นโดยมีหมอลำหญิงร่วมลำด้วย เนื้อหาที่ใช้ลำเกี่ยวกับธรรมะ มีการถามตอบปริศนาธรรม บรรยายธรรมชาติเสียเป็นส่วนใหญ่ มีต้นกำเนิดโดยพ่อเฒ่าอินทิลาด (อินทิลาด) กับพ่อเฒ่าหมื่นพมมะสาม (หมื่นพมมะสาม) ผู้เป็นหมอลำใหญ่ (ครูหมอลำ) แห่งเมืองโขง แขวงจำปาสัก จากการศึกษาพบว่าปัจจุบันลำโสมไม่ได้อยู่ในฐานะของมรดกหลักที่จะจัดการแสดงขึ้นโดยเฉพาะ เป็นเพียง

³ ไพบูลย์ แพงเงิน, *กลอนลำ ภูมิปัญญาของอีสาน* (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2534), 1.

⁴ ทองบาง แก้วสุวัน, “ลำโสม,” สัมภาษณ์โดย กฤษณา สุขสำเนียง, 14 ตุลาคม 2553.

ภาพที่ 1 หมอลำทองบาง แก้วสุวัน
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2 แผนที่แสดง 4 แขวงภาคใต้
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ที่มา : ผู้วิจัย

ส่วนหนึ่งของการแสดงคั่นการลำชนิดอื่น ๆ เช่น การแสดงลำสี่พันดอน ในคืนหนึ่งอาจมีการลำโสมคั่นบางช่วงเพื่อเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศการแสดง เป็นการแสดงภูมิปัญญาความสามารถของหมอลำ หรือเป็นการลำตามการร้องขอของผู้ชม

นอกจากการลำแล้ว ในบางโอกาสหมอลำยังแสดงการฟ้อนหรือการรำเป็นแบบพื้น ๆ เรียบง่าย การแต่งกายของผู้แสดงแต่งกายด้วยชุดธรรมดาทั่วไป อาจตกแต่งเพิ่มเติมตามความเหมาะสม เช่น หมัสไปทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย เป็นต้น ส่วนสถานที่ในการแสดงสามารถปรับได้ตามสถานการณ์ ไม่จำเป็นต้องมีเวทียกพื้นสูง ใช้เพียงการปูเสื่อเพื่อกำหนดบริเวณและเพื่อความสะอาดก็เพียงพอ ในอดีต การแสดงจะใช้การจุดคบเพลิง เรียกว่า “ได้กระบอก” เพื่อให้แสงสว่าง ต่อมาจึงใช้แสงจากไฟฟ้า และมีพัฒนาการจนกระทั่งใช้เครื่องขยายเสียงมาช่วยอำนวยความสะดวกเวลาแสดงและการชมการแสดงอีกด้วย การแสดงนี้สามารถแสดงได้ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล ทั้งนี้สุดแล้วแต่เจ้าภาพหรือ “เจ้าศรีธธา” จะต้องการ

ส่วนดนตรีใช้แคนเพียงชิ้นเดียวบรรเลงประกอบการขับลำ นอกจากนั้นยังพบว่ามีเครื่องประกอบจังหวะอื่น ๆ เช่น ฉิ่ง ฉาบ กลอง หรือเครื่องดนตรีสากลเข้ามาประกอบโดยไม่มีข้อกำหนดใด ๆ

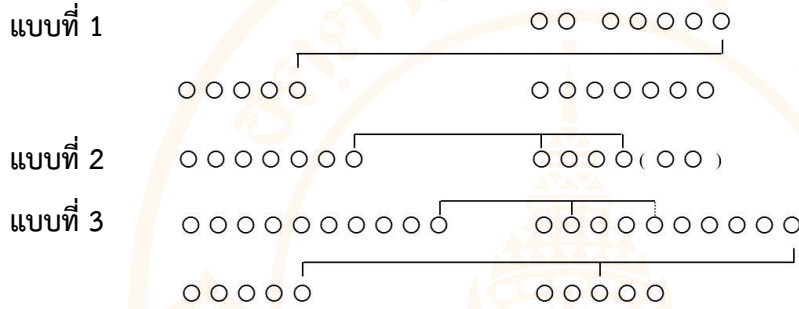
องค์ประกอบทางดนตรีของการลำ “ลำโสม”

บทประพันธ์ที่ใช้สำหรับการลำโสมเป็นบทร้องกรองเรียกว่า “กลอนลำ” มีการกำหนดจำนวนวรรคการร้อยสัมผัส รวมถึงการใช้คำสร้อยในรูปแบบต่าง ๆ ลักษณะเป็นคำกลอนบทสั้น ๆ มีตั้งแต่บทละ 2 วรรค ถึงบทละ 4 วรรค แต่ละวรรคมีจำนวน 2-10 คำ ทั้งนี้การร้อยสัมผัสของกลอนลำโสมไม่เป็นที่กำหนดตายตัว ผู้แต่งสามารถเลือกสัมผัสในตำแหน่งใกล้เคียงหรือละสัมผัสเสียก็ได้ และไม่มีสัมผัสระหว่างบท

ตัวอย่างกลอนลำโสม

แบบที่ 1	เหลียวเห็นพุดแดนเมือง	ตานเหลือง เจ้าผู้ตันตานเลื่อง
		ไหลผ่านตาวันอยู่หลายหลาย
แบบที่ 2	ฟังเดอ นางซิจาไผผอ	ขอจาดั่งต่อ (โอย น่อ)
แบบที่ 3	ไปแก่งพื้ร่อง ให้จำแจ้งจื่อเสียง	สำเนียงแท้แท้ได้ ลาวหลานสีพันดอน
	ไผอยากเมื่อนอนซ้อน	น้องเฮียกซ้อนเซินอ้าย

ฉันทลักษณ์

ภาพที่ 3 ฉันทลักษณ์กลอนลำโสม
ที่มา : ผู้วิจัย

จากการศึกษา พบโครงสร้างคำประพันธ์ลำโสม 3 รูปแบบ ได้แก่

แบบที่ 1 คือ บทหน้า ประกอบด้วยวรรค 3 วรรค วรรค 1 มี 7 คำ วรรค 2 มี 5 คำ และวรรค 3 มี 7 คำ โดยประมาณ มีการร้อยสัมผัสที่คำสุดท้ายของวรรค 1 กับคำสุดท้ายของวรรค 2 เนื้อหาเป็นการกล่าวนำเรื่องให้ผู้ฟังทราบว่าจะกล่าวถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

แบบที่ 2 คือ บทตัน เป็นทำนองสั้น ๆ ประกอบด้วยวรรค 2 วรรค วรรค 1 มี 7-8 คำ กับวรรค 2 มี 4 คำ กับคำสร้อยอีก 2-3 คำ ร้อยสัมผัสที่คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 กับคำที่ 1 หรือ 4 ของวรรคที่ 2 และจบลงด้วยคำสร้อย เช่น “โอย น่อ” เนื้อหาจะกล่าวนำเข้าสู่บทถัดไป คือ บทรอง

แบบที่ 3 คือ บทรอง ประกอบด้วยวรรค 4 วรรค วรรค 1 และวรรค 2 มีวรรคละ 9-10 คำ วรรค 3 และวรรค 4 มีวรรคละ 5 คำ ร้อยสัมผัส 2 ตำแหน่ง ตำแหน่งแรกที่คำท้ายของวรรค 1 สัมผัสกับคำที่ 2 หรือ 5 ของวรรคถัดไป ส่วนสัมผัสอีกตำแหน่งหนึ่ง คือ คำท้ายของวรรค 2 สัมผัสกับคำท้ายของวรรค 3 และคำที่ 3 ของวรรคสุดท้าย เนื้อหาของบทนี้กล่าวขยายความจากบทตัน

1
 ทาน เหลือง ดำ ผู้ พัน ทาน เลือง เหลียว เห็น พู แคน เมือง ไหล ผ่าน ทา วัน อยู่ หลาย หลาย

2
 ฟัง ต่อ นาง ชี จา ไม้ ผอ ขอ จา ทั้ง ท่อ โย โย น้อ น้อ

3
 ไป แก่ พง ฟ นอง ให้ จา แดง จ้อ ฉียง สำ เนียง แท้ แท้ ใ้ ลาว หลาน สิ้น

4
 กอน ไม้ ยาก เมื่อนอน ช้อน นอง เสย ก้อน เซน อ้าย เจิน เตอ เจิน ไป กิน ป่า ต่ำ อก เมือง

5
 โขง ทา ยาค ไป ต่อ อ้าย ต่ำ บ่ แทนง ทนาย หน้า วน อ้าย ใ้ แม่ ช้าน เซน

6
 ไป กิน ต่ำ ต้าน เหว แลบ กอน โขง แล้ว จ้ง ลง เมื่อ เมื่อน ให้ อ้อม กัน นอน ช้อน

4	เออน ลุกคอ
3	เออน ชัน
4	เออน ลง

ตัวอย่างที่ 1 ทำนองลำโสม
 ที่มา : ผู้วิจัย

อัตราความเร็ว (Tempo)

บทเพลงนี้มีอัตราความเร็วค่อนข้างช้า

ช่วงเสียง (Range)

ช่วงเสียงจากบทเพลงนี้ โน้ตที่ระดับเสียงสูงสุดในบทเพลงนี้ คือ “มี” ส่วนโน้ตที่ระดับเสียงต่ำสุด คือ “ที” ชั้นคู่ (Interval) เท่ากับคู่ 12 เมื่อพิจารณาแล้ว ในบทเพลงนี้มีช่วงเสียงที่ค่อนข้างกว้างที่เดียวสำหรับเพลงขับร้อง

ตัวอย่างที่ 2 โน้ตแสดงช่วงเสียงทำนองลำโสม
ที่มา : ผู้วิจัย

สีสันเสียง (Tone Color)

สีสันของบทเพลงนี้ ได้จากเสียงของหมอลำและเสียงแคน ในบทเพลงหมอลำมีการใช้เทคนิคต่าง ๆ ประดับตกแต่งทำนอง (Ornamentation) ในการขับร้อง เช่น การใช้ลูกคอ ซึ่งสร้างความหลากหลายในบทเพลง

ทำนอง (Melody)

บทเพลงนี้มี 3 ทำนอง (Ternary Form) เป็นทำนองของบทต้น บทนำ และบทรอง ดังนี้

บทต้น

ตัวอย่างที่ 3 โน้ตลำโสม ทำนองบทต้น
ที่มา : ผู้วิจัย

บทนำ

ตัวอย่างที่ 4 โน้ตลำโสม ทำนองบทนำ
ที่มา : ผู้วิจัย

บทรอง

มี แก่ พงพ็ นอง ให้จำ เต็งจ้อ ติยง สำ เนียง แท้ แท้ ใจ ลาวหลานสีพัน

ก่อน ไม่อยาก เมื่อนอนช้อน นองเสือกช้อน เชน อ้าย

ตัวอย่างที่ 5 โน้ตลำโสม ทำนองบทรอง
ที่มา : ผู้วิจัย

ทั้ง 3 ทำนองนี้ มีลักษณะของท่วงทำนองที่เหมือนกัน คือ เป็นทำนองที่เริ่มจากเสียงสูงหรือเสียงระดับกลางไล่ลงมาสู่เสียงต่ำ (Descending)

ประโยคเพลง (Phrase)

บทเพลงมีประโยคเพลงที่เป็นประโยคถาม-ประโยคตอบที่สอดคล้องกัน ทำให้ท่วงทำนองเพลงมีความไพเราะน่าฟังและชวนให้ติดตามอยู่ตลอดเวลา

ทาน เหลืองดำ ผู้ทันทาน เลือง เหลียวเห็น พู แคน เมือง ไหลผ่านตา วัน อยู่ หลาย หลาย

ตัวอย่างที่ 6 โน้ตลำโสม แสดงประโยคเพลง
ที่มา : ผู้วิจัย

ลำโสม ได้รับความนิยมแพร่หลายทางภาคใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จนเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2500 ลำโสมมีพัฒนาการทั้งท่วงทำนอง วิธีการแสดง ตลอดจนเครื่องดนตรี (จากแคน 9 มาเป็นแคน 8) โดยหมอลำชื่อ “สุณี” เรียกการลำที่พัฒนาขึ้นนี้ว่า “ลำใต้” หรือ “ลำสีพันดอน” ด้วยลีลาท่วงทำนองการลำมีความกระชับฉับไวมากขึ้น เนื้อหาก่อนลำสามารถสื่อสารได้รวดเร็วทันใจ ลำสีพันดอนจึงเป็นที่นิยมของคนแขวงจำปาสักและขยายความนิยมไปทั่วประเทศ ความนิยมลำโสมจึงค่อย ๆ ลดความนิยมลง แต่ก็ยังคงมีการแสดงในฐานะลำแบบดั้งเดิมที่สอดแทรกอยู่ในการแสดงลำสีพันดอน

ลำสี่พันดอน: เอกลักษณ์ทางลำของลาวใต้

หมอลำสี่พันดอนปัจจุบันสามารถแบ่งได้เป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มปากเซและกลุ่มเมืองโขง ซึ่งอยู่ในแขวงเดียวกัน คือ แขวงจำปาศักดิ์ หมอลำกลุ่มปากเซเป็นหมอลำที่มีความร่วมสมัยกันในด้านอายุของหมอลำ ส่วนหมอลำกลุ่มเมืองโขงส่วนมากจะเป็นหมอลำผู้ใหญ่ที่มีอายุมากแล้วกอปรกับการแสดงจะเป็นแบบเรียบง่ายไม่ทันสมัย

ภาพที่ 4 การแสดงหมอลำสี่พันดอน
ที่มา : ผู้วิจัย

องค์ประกอบทางดนตรีของการลำ “สี่พันดอน”

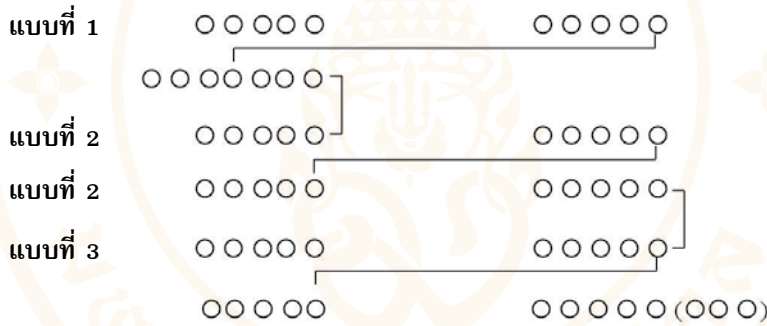
“สี่พันดอน” เป็นชื่อของพื้นที่บริเวณแม่น้ำโขง ทางตอนใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ท่วงทำนองของลำโสมที่ได้รับการพัฒนาขึ้นจึงได้รับชื่อใหม่ตามพื้นที่ว่า “ลำสี่พันดอน” หรือ “ลำใต้”

ลักษณะกลอนลำ มีความใกล้เคียงกันกับลำโสม กล่าวคือ มีการกำหนดจำนวนวรรค การร้อยสัมผัส รวมถึงการใช้คำสร้อยในรูปแบบต่าง ๆ ลักษณะเป็นคำกลอนบทสั้น ๆ มีตั้งแต่บทละ 2 วรรค ถึงบทละ 4 วรรค แต่ละวรรคมีจำนวน 5-7 คำ ทั้งนี้การร้อยสัมผัสของกลอนลำโสมไม่เป็นที่กำหนดตายตัว ผู้แต่งสามารถเลือกสัมผัสในตำแหน่งใกล้เคียงหรือละสัมผัสเสียก็ได้ แต่จะให้ความสำคัญต่อสัมผัสระหว่างบทที่คำสุดท้ายของบทต้น ร้อยสัมผัสกับคำสุดท้าย (หรือคำอื่น ๆ) ของวรรคแรก หรือคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ในบทต่อไป

ตัวอย่างกลอนลำสี่พันทอน

แบบที่ 1	จั่งว่าเจ้าเอ้ยเจ้า ผู้ต๋อนฮวมกุ่มไฟปะชา	ก่าวเกี่ยวเจ้าฟ้างุ่ม
แบบที่ 2	แล้วสะถาปะนา ผู้ต๋อเลื่องเอกอ้าง	เป็นปะเทตล้านช้าง แมนเจ้าไซเสตถา
แบบที่ 2	จั่งว่าสาธุสา	และสติปัญญา
แบบที่ 3	บุกคนฟังด้วยดี ผู้จักความเป็นมา	ยอมได้ปัญญา ด้านปะหวัดสาต
แบบที่ 3	ดั่งนั้นเซินพี่น้องฮวมชาต จะเล่าลัดตัดตอน	ได้ฟังเบิ่งบดกอน เอาแต่ต๋อนสิ้นหมา (หมอลำไต้)

ฉันทลักษณ์

ภาพที่ 5 ฉันทลักษณ์กลอนลำสี่พันทอน

ที่มา : ผู้วิจัย

จากบทลำข้างต้น แสดงถึงฉันทลักษณ์ของบทลำสี่พันทอนที่ประกอบด้วยวรรคตั้งแต่ 2-4 วรรค วรรคละ 5-7 คำ มี 3 รูปแบบที่แตกต่างกัน ดังนี้

- แบบที่ 1 (บทที่ 1) ประกอบด้วยวรรค 3 วรรค เน้นสัมผัส 1 ตำแหน่ง คือ คำท้ายของวรรคที่ 2 กับ คำที่ 4 ของวรรคสุดท้าย

- แบบที่ 2 ประกอบด้วยวรรค 2 วรรค จากตัวอย่างไม่ปรากฏสัมผัส แต่จะให้ความสำคัญกับสัมผัสระหว่างบทที่คำสุดท้ายของบทต้นกับคำใด ๆ ในวรรคแรกของบทถัดไป

- แบบที่ 3 เป็นบทลำที่มี 4 วรรค บทลำแบบนี้เป็นที่นิยมมากที่สุด สัมผัสที่ได้รับความสำคัญมากที่สุดคือ คำท้ายของวรรค 2 สัมผัสกับคำท้ายของวรรค 3 จากตัวอย่างจะพบว่ามีคำสร้อยอยู่ 3 คำ ซึ่งจะใช้เมื่อเป็นบทสุดท้ายจะลงจบ

The image displays a musical score for voice and instrument I, consisting of four systems. Each system includes a voice line and an instrument I line. The lyrics are in Thai and are as follows:

- System 1: ึ่งวา เจ้า
- System 2: ๑๓ เมียเจ้า ก้าว เขียว เจ้าฟ้า งุ่ม แล้ว สะ ลา ณะนา เป็น ปะ เทด ล้า นข้าง พุด
- System 3: ๑๗ ตอ เรื่อง เอกฉ่าง ดั่ง นั้น เข็น พี น่อง ฮวม ขาด ได้ พัง เบ็ง มด กอน จะ เล่า
- System 4: ๒๑ ลัด ตัด ตอน เอา แต่ กอน สิ้น หม่า มะ มะ ส่า ได้

ตัวอย่างที่ 7 ทำนองลำสีพันดอน
ที่มา : ผู้วิจัย

อัตราจังหวะ

ในบทเพลงนี้อยู่ในอัตราจังหวะธรรมดา 2/4 ซึ่งได้รับการพัฒนาให้มีลักษณะชัดเจนในเรื่องอัตราจังหวะมากขึ้น

อัตราความเร็ว

ในบทเพลงนี้มีอัตราความเร็วปานกลาง เรียบ ๆ และค่อนข้างกระชับ

สีสันเสียง

สีสันเสียงในบทเพลงนี้เกิดจากเสียงขับร้องและเสียงแคนที่คละเคล้ากันไป ส่งผลให้สีสันเสียงเกิดการร้อยเรียงสอดประสานกันไประหว่างเสียงร้องและเสียงแคน

ช่วงเสียง

ช่วงเสียงจากบทเพลงนี้ มีช่วงเสียงที่ไม่กว้าง โน้ตที่ระดับเสียงสูงสุดในบทเพลงนี้ คือ “มี” ในส่วนโน้ตที่ระดับเสียงต่ำสุด คือ “ลา” ในส่วนของช่วงเสียงของโน้ตสองตัวนี้ หรือชั้นคู่ เท่ากับคู่ 12

21

Voice

ลัด ตัด ตอน เอา แต่ กอน สิ้น หมา มะ มะ ลา ได้

Instrument I

ตัวอย่างที่ 8 โน้ตแสดงช่วงเสียงทำนองลำสี่พันดอน
ที่มา : ผู้วิจัย

ทำนอง

ทำนองลำของลำสี่พันดอนสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ทำนอง (Ternary Form) คือ ทำนองที่ 1

Voice

จังว่า เจ้า เฮยเจ้า ก้าว เกี้ยว เจ้าฟ้า งุ่ม

Instrument I

ตัวอย่างที่ 9 โน้ตลำสี่พันดอน ทำนองที่ 1
ที่มา : ผู้วิจัย

ทำนองที่ 2

Voice

แล้ว สะ ถา ปะนา เป็น ปะ เทด ล้าน ช่าง

Instrument I

ตัวอย่างที่ 10 โน้ตลำสี่พันดอน ทำนองที่ 2
ที่มา : ผู้วิจัย

ทำนองที่ 3

Voice

ทุค- ต่อ เรื่อง เอกอ้าง_____ ดั่ง นั้น เช่น ที่ นอง ฮวม ขาด ได้ ฟัง

Instrument I

17

Voice

เมิ่ง บด กอน จะ เล้า สัด ดัด ตอน เอา แต่ กอน สิ้น หม่า มะ

Instrument I

21

Voice

มะ ส่า ได้

Instrument I

ตัวอย่างที่ 11 โน้ตล่ำสีพันตอน ทำนองที่ 3
ที่มา : ผู้วิจัย

ทั้ง 3 ทำนองนี้ มีลักษณะของท่วงทำนองที่เหมือนกัน คือ เป็นทำนองที่เริ่มจากเสียงสูงหรือเสียงระดับกลางไต่ลงมาสู่เสียงต่ำ (Descending)

ประโยคเพลง

ในส่วนของประโยคเพลง บทเพลงมีประโยคเพลงที่เป็นประโยคถาม-ประโยคตอบ ในรูปแบบทำนองใกล้เคียงกัน

ตัวอย่างที่ 12 โน้ตล่ำสีพันดอน แสดงประโยคเพลง
ที่มา : ผู้วิจัย

บทบาทหน้าที่ของหมอลำในสังคมลาวใต้

เนื่องจากลำโสมและลำสีพันดอน เป็นการแสดงดนตรีและขับร้องที่ง่ายต่อการจัดการแสดง เพราะใช้ผู้แสดงจำนวนน้อย สื่อสารด้วยภาษาที่เรียบง่ายตรงไปตรงมา ลำโสมจึงมีบทบาทหน้าที่หลายประการ ได้แก่

1. บทบาทหน้าที่ด้านความบันเทิง ความบันเทิงที่ได้รับจากหมอลำ เกิดจากกลอนลำ ท่วงทำนองลำ ท่วงทำนองแคน และความบันเทิงจากการแสดงของหมอลำ

2. บทบาทหน้าที่ด้านศาสนาและศีลธรรม กลอนลำเป็นเครื่องมือเผยแพร่ศาสนา จาริตประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม และปกป้องรักษาบรรทัดฐานของสังคม ตลอดจนค่านิยมของกลุ่มชน ซึ่งส่งผลถึงมาตรฐานการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลในสังคม

3. บทบาทหน้าที่ด้านการสื่อสาร ความบันเทิงจากการแสดงหมอลำเป็นเครื่องมือสื่อสารจากหมอลำ (ผู้ส่งสาร) ไปยังประชาชน (ผู้รับสาร) โดยการให้ความรู้ความเข้าใจแก่หมู่ชนส่วนใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือในท้องถิ่นนั้น ทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารเรื่องราวจากอดีตสู่ปัจจุบัน เป็นการบันทึกภาพประวัติศาสตร์ของสังคมในช่วงเวลานั้น ๆ ในรูปของกลอนลำ

4. บทบาทด้านการให้การศึกษา หมอลำเป็นเสมือนครูซึ่งทำหน้าที่ให้ความรู้หลากหลาย เพราะจะต้องเป็นผู้ค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อยู่เสมอ ตัวหมอลำเองจึงเป็นผู้มีภูมิรู้ที่จะถ่ายทอดไปสู่ผู้อื่นได้

5. บทบาทในการสร้างเอกภาพทางการเมืองและความคิด หมอลำเคยมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังแนวคิดในบางช่วงเวลาหมอลำยังถูกใช้เป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์ ปลูกกระตมมวลชนเพื่อให้ประชาชนมีความคิดที่คล้อยตามกับรัฐบาล

สรุป

ลำโสม เป็นทำนองลำที่มีความเก่าแก่ที่สุดในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปัจจุบันไม่ได้อยู่ในฐานะของมหรสพหลักที่จะจัดการแสดงขึ้นโดยเฉพาะ เป็นเพียงส่วนหนึ่งประกอบการแสดงคันทรรลำชนิดอื่น ๆ อัตราความเร็วค่อนข้างช้า ในส่วนของสีสันเสียงในบทเพลงนี้ สีสันของบทเพลงนี้ได้จากเสียงของผู้ขับร้อง ในบทเพลงมีการใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการขับร้อง มีทำนองหลักทำนองเดียว ประโยคเพลง มีประโยคเพลงที่เป็นประโยคถาม-ตอบ ที่สอดคล้องกัน ทำให้ท่วงทำนองเพลงมีความไพเราะน่าฟังและชวนให้ติดตามอยู่ตลอดเวลา

ลำสีพันดอน มีพัฒนาการมาจากลำโสม เกิดขึ้นทางภาคใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และได้รับความนิยมแพร่หลายในปัจจุบัน “สีพันดอน” เป็นชื่อของพื้นที่บริเวณแม่น้ำโขง ทางตอนใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ท่วงทำนองของลำโสมที่ได้รับการพัฒนาขึ้นจึงได้รับชื่อใหม่ตามพื้นที่ว่า “ลำสีพันดอน” หรือ “ลำใต้”

ลักษณะกลอนลำมีความใกล้เคียงกันกับลำโสม อัตราความเร็วปานกลาง โน้ตที่ระดับเสียงต่ำสุด คือ “ลา” และโน้ตที่ระดับเสียงสูงสุดในบทเพลงนี้ คือ “มี” ทำนองแบ่งออกได้เป็น 3 ทำนอง โดยที่ทั้ง 3 ทำนองนี้มีลักษณะของท่วงทำนองที่เหมือนกัน คือ เป็นทำนองที่เริ่มจากเสียงสูงหรือเสียงระดับกลางไล่ลงมาสู่เสียงต่ำ บทเพลงมีประโยคเพลงที่เป็นประโยคถาม-ประโยคตอบ สีสันเสียงที่เกิดขึ้นจากการลำเป็นการสอดประสานของเสียงร้องกับเสียงของแคนที่กลมกลืน

บทบาทหน้าที่ของหมอลำมี 5 ด้าน คือ 1. บทบาทหน้าที่ด้านความบันเทิง 2. บทบาทหน้าที่ด้านศาสนาและศีลธรรม 3. บทบาทหน้าที่ด้านการสื่อสาร 4. บทบาทด้านการให้การศึกษา 5. บทบาทในการสร้างเอกภาพทางการเมืองและความคิด

อภิปรายผล

การดำเนินการวิจัยเรื่องการขับลำในเขตภาคใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในส่วนของลำโสม ผู้วิจัยจะอภิปรายผลเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นด้านการสืบทอดดนตรีและประเด็นด้านบทบาทหน้าที่ทางสังคม ดังนี้

1. การสืบทอดดนตรี

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า ลำโสมมีการสืบทอดแบบมุขปาฐะ เป็นการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่น โดยครอบครัว เพื่อน สถาบันการศึกษา (ในที่นี้หมายถึงสังคม) กลุ่มอาชีพ การสื่อสาร และองค์กรทางศาสนา (พิธีกรรม) ตรงกับทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคมที่กล่าวว่า เป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์เป็นคนโดยสมบูรณ์ในฐานะที่เป็นสมาชิกหน่วยหนึ่งของสังคม โดยอาศัยองค์กร 6 องค์กร ที่มีบทบาทให้การขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน และองค์กรศาสนา

ผู้วิจัยพบว่า ในวัฒนธรรมลาว การรับรู้และเรียนรู้เกี่ยวกับลำโสมตามลำดับ เริ่มต้นจากการเสพความบันเทิงจากท่วงทำนองและการแสดงลำของคนในครอบครัว เกิดเป็นความนิยมตาม ๆ กันในหมู่เพื่อนฝูงจนเกิดการแพร่หลาย และนิยมการแสดงหมอลำในสังคมตามมา การถ่ายทอดการแสดงลำโสมยังเกิดขึ้นจากรุ่นสู่รุ่น (รุ่นพี่สู่รุ่นน้อง) และปรากฏการใช้หมอลำเป็นเครื่องมือสื่อสารระหว่างรัฐบาลกับประชาชน หมอลำ

ยังเป็นเครื่องมืออบรมสั่งสอนศีลธรรม จริยธรรมการดำรงชีพของบุคคลในสังคม เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมของการลำและดนตรีประกอบการลำได้ทั้งสิ้น

2. บทบาทหน้าที่ทางสังคม

ประเด็นด้านบทบาทหน้าที่ทางสังคม ผู้วิจัยพบว่า นอกจากบทบาทหน้าที่หลักที่ให้ความบันเทิงแล้ว บทบาทหน้าที่ทางด้านการใช้หมอลำเป็นเครื่องมือสื่อสาร หรือเป็นสื่อในการอบรมสั่งสอน ชัดเจนจิตใจคนนั้น ลดบทบาทลงอย่างมาก ด้วยเหตุของความทันสมัยของวิทยาการการสื่อสารในโลกปัจจุบัน

ประกอบกับสังคมลาวมีการเรียนการสอนที่รัฐบาลจัดขึ้นอย่างเป็นระบบ มีการกำหนดการศึกษาภาคบังคับ ทำให้คนลาวมีโอกาสได้รับการศึกษาในระบบที่มากขึ้น ความสำคัญจำเป็นของการศึกษาโดยทางอ้อมจากหมอลำนั้น จึงถูกลดบทบาทลงไป

เช่นเดียวกับบทบาทที่ลดลงทางด้านการเป็นเครื่องมือสื่อสารในสังคม เพราะในปัจจุบันสังคมลาวสามารถติดต่อสื่อสารได้ด้วยวิทยาการที่ทันสมัย เช่น สื่อโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และอินเทอร์เน็ต การเฝ้าระวังการสื่อสารผ่านตัวหมอลำด้วยการแสดงนั้น จึงไม่ทันต่อเหตุการณ์ หากแต่ในบางโอกาสที่รัฐบาลต้องการความน่าสนใจในสารที่จะสื่อแก่ประชาชน อาจพิจารณาเลือกใช้หมอลำเป็นเครื่องมือของรัฐบาล แต่ก็มีแนวโน้มที่ลดน้อยลงเช่นกัน

ถึงอย่างไรก็ตาม การขับลำทางภาคใต้ของลาวก็ยังคงมีบทบาทหน้าที่ทางสังคมอยู่บ้าง ไม่ว่าจะเป็บบทบาทหน้าที่ดั้งเดิม หรือบทบาทหน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไป ย่อมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ว่า การลำยังคงอยู่กับสังคมลาวได้ต่อไป トラบเท่าที่สังคมมอบหมายบทบาทให้ “ลำ” ได้มีหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งในสังคม

ครั้งจะมาพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่การสร้างความเป็นกันเองของหมอลำ พบว่า ความเป็นกันเองเกิดขึ้นได้จากปัจจัยหลายประการ ดังนี้

ความเป็นกันเองจากกลอนลำ กลอนลำที่นำความเป็นกันเองมาสู่ผู้ชมได้นั้น เป็นบทที่สามารถเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้ฟังได้ กลอนลำโสมจะเลือกใช้ถ้อยคำที่สละสลวย กำหนดถ้อยคำให้เป็นจังหวะ มีการกำหนดบังคับสัมผัสอยู่ในกลอนลำ ด้วยท่วงทำนองที่ค่อนข้างช้า จึงเปิดโอกาสให้หมอลำได้มีเวลาคิดหาคำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมและงดงาม นอกจากนั้นกลอนลำที่สร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ฟังยังเป็นกลอนลำที่พรรณนาชีวิต สังคม ท้องถิ่น ได้ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ความเป็นกันเองจากท่วงทำนอง ท่วงทำนองในที่นี้มีความหมายรวมทั้งท่วงทำนองของการลำและท่วงทำนองของดนตรี ทำวืวิท แสงมะณี กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า ท่วงทำนองลำที่ให้ความบันเทิงแก่ผู้ฟังที่มีท่วงทำนองเรียบง่าย ฟังไพเราะอ่อนหวาน จังหวะค่อนข้างช้าถึงปานกลาง อาจเป็นการลำเดี่ยวโดยไม่มีเครื่องดนตรีประกอบก็ได้ พบได้ในลำโสมของลาวลุ่ม โดยมีเนื้อหาของกลอนลำกล่าวถึงความงามของธรรมชาติ การอบรมสั่งสอน หรือการขับกล่อม เป็นต้น⁵

ความเป็นกันเองจากการแสดงของหมอลำ ความเป็นกันเองที่ได้รับจากกลอนลำและจากท่วงทำนองดังได้กล่าวแล้วนั้น ต่างก็เป็นความเป็นกันเองที่เกิดขึ้นจากบทเพลงทั้งสิ้น การแสดงหมอลำ ผู้ชมยังคงรับความเป็นกันเองจากการแสดงของหมอลำได้อีกทางหนึ่ง หมอลำทองบาง แก้วสุวัน อธิบายเกี่ยวกับความสำคัญของตัวหมอลำที่มีต่อการแสดงว่า การแสดงจะประสบความสำเร็จได้นั้น นอกจากจะมีท่วงทำนองลำที่ดีแล้ว ความสามารถในการสร้างความสนุกสนานขณะแสดงของหมอลำ นับว่าเป็นสิ่งที่จะละลายเสียมิได้⁶

⁵ วิวิท แสงมะณี, “ทำนองลำโสม,” สัมภาษณ์โดย กฤษฎา สุขสำเนียง, 1 มีนาคม 2553.

⁶ ทองบาง แก้วสุวัน, “ลำโสม,” สัมภาษณ์โดย กฤษฎา สุขสำเนียง, 14 ตุลาคม 2553.

หมอลำที่มีความสามารถ มีประสบการณ์สูง จะต้องคอยสังเกตพฤติกรรมของผู้ชม ความสนใจ ความใส่ใจที่จะมีส่วนร่วมในการแสดง แล้วนำผู้ชมเข้าสู่การแสดง โดยการด้นกลอนลำเพื่อเกี่ยวพาราสีผู้ชม หรือลำด้วยข้อความเชิงหยอกล้อกับผู้ชม ทั้งยังมีการเชิญชวนให้ผู้ชมร่วมพ็อนรำกับหมอลำ และในขณะที่ทำการแสดงหมอลำยังใช้ภูมิปัญญาด้นกลอนลำเพื่อเรียกเงินรางวัลจากผู้ชมได้อีกด้วย

บรรณานุกรม

- ทองบาง แก้วสุวัน. “ลำโสม.” สัมภาษณ์โดย กฤษฎา สุขสำเนียง. 14 ตุลาคม 2553.
- วิพัต แสงมะณี. “ทำนองลำโสม.” สัมภาษณ์โดย กฤษฎา สุขสำเนียง. 1 มีนาคม 2553.
- ไพบุลย์ แพงเงิน. *กลอนลำ ภูมิปัญญาของอีสาน*. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2534.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. *ร้องรำทำเพลง: ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม*. กรุงเทพฯ : พิมพ์ศพรีนติ้งเซ็นเตอร์ จำกัด, 2542.
- สุเมต ไพบิสาน และ ไขว่ ภูมมะจัน, *ปะชั๊ดสาวลาว, โรงฝึมห่างลัก*, 2000.